

Rien Verhoef

Der rubbelige Weg

Al vroeg in zijn carrière werd Rien Verhoef (1948) samen met Sjaak Commandeur bekroond met de Martinus Nijhoffprijs voor de vertaling van 1985 van Anthony Burgess. Sinds zijn studie aan het Instituut voor Vertaalkunde van de Universiteit van Amsterdam heeft hij een indrukwekkend en gevarieerd oeuvre opgebouwd: van zijn eerste vertalingen, waaronder 1985 en het hoorspel Het transgalactisch liftershandboek in samenwerking met Sjaak Commandeur, en De avonturen van Augie March van Saul Bellow in samenwerking met Sjaak Commandeur en Anneke van Huisseling, tot werken uit de wereldliteratuur als Lolita en Geheugen, spreek van Nabokov en verschillende titels van Faulkner. Vanaf 1997 vertaalde hij 11 romans van Ian McEwan. In 2008 ontving hij de Vertaalprijs van het Fonds voor de Letteren, in 2013 verleende de Universiteit Leiden hem een eredoctoraat. Hij is redacteur van VertaalVerhaal en 'Der rubbelige Weg' is als 500ste verhaal in de collectie opgenomen.

Der rubbelige Weg

In 2016 plaatste VertaalVerhaal met trots de integrale versie van *Het groot instinkboek* van Ab Westervaarder, de legendarische eindredacteur van wat ooit de afdeling filmvertalingen van de NOS-vertaaldienst was, later NOB ging heten en nog weer later onder steeds Engelser benamingen door het putje van de privatiseringen spoelde.

Op zijn naam staan overigens ook nog een Nederlandse versie van Lewis Carrolls ‘Jabberwocky’ (‘De Krakelwok’, later nog bewerkt door René Kurpershoek) en de tekst op Chopins ‘Minutenwals’ die Jasperina de Jong zo virtuoos vertolkte.

Toen hij ongeneeslijk ziek bleek, besloten zijn collega’s tot een bundeling van *Het groot instinkboek*, door Westervaarder verzameld ‘in de verwachting dat de vertalers van de afdeling bepaalde fouten nooit meer zouden maken’.

Het werd een gestencilde verzamelband van 25 afleveringen + enkele nuttige bijlagen, die in 1988 verscheen. Rode draad zijn de fouten in ondertitelingen uit het Engels en in zekere zin is *Het groot instinkboek* samen te vatten als: niet zo, maar zo.

Voor een deel had hij het materiaal al eens zelf gepubliceerd. In *Van taal tot taal*, kwartaalblad van het Nederlands Genootschap van Vertalers en voorloper van de huidige *Linguaan*, verschenen 3 artikelen – in 1979 (2x) en 1985 (1x) – toen ook al onder die titel *Het groot instinkboek*.

In 1990 publiceerden Coot van Doesburgh en Timon van Heerdt *De Taalvos Engels* (Thomas Rap), voor een belangrijk deel geënt op het werk van Westervaarder.

Toen VertaalVerhaal het idee opvatte Westervaarders oude verzameling een nieuw leven te bezorgen, was zoals zo vaak de vraag: waar vinden we zijn rechthebbende(n), zeker van iemand die al 27 jaar dood was (en dus overleden ruim voor de komst van het internet). Mijn vaste methodiek is dat ik in de Koninklijke Bibliotheek (kb.nl) kijk of en welke boeken iemand heeft geschreven en dan te rade ga bij de instantie met vermoedelijk de beste databank van erven van overleden auteurs, de Stichting Lira. Probleem was alleen dat Westervaarder geen boeken had geschreven en er weliswaar één had vertaald (*De crash van 1929* van John Kenneth Galbraith), maar dat er in de databank helaas toch geen erfgenaam voorkwam.

VertaalVerhaal-redacteur Frank Lekens, zelf ook ondertitelaar in Hilversum, maar een stuk jonger, liet weten: ‘Diverse collega’s en oud-collega’s op de ondertitelafdeling hebben Westervaarder nog meegemaakt, ik kan bij hen wel navragen of iemand weet wie zijn erven kunnen zijn. Ter informatie: dat *Instinkboek* uit 1988 is later ontwikkeld en gesystematiseerd tot een stijlboek, in de trant van de stijlboeken van kranten. Daarvan heb ik nog één exemplaar uit het schrijfmachinetijdperk (1992), én de laatste uitgebreide versie in geprinte vorm die op alle bureautjes op onze afdeling lag.’

Van oudsher lopen er dwarsverbanden tussen de literaire vertalerij en de ondertitelingsbranche. Niet zo gek, omdat er vroeger iets gemakkelijker en sneller geld kon worden verdiend – vaak ter aanvulling of bij wijze van kruissubsidie voor

literair vertalers. Bekende voorbeelden: Molly van Gelder, Peter Bergsma, Nicolette Hoekmeijer, Babet Mossel, Frans de Haan.

Molly schreef: ‘Ja, Ab! De lastige, bloedeigenwijze Ab! Eelco [Vijzelaar, haar man, met wie zij samen Nicci French vertaalde] heeft ’m ook nog meegemaakt en met ons nog veel ondertitelaars. Ab had “de vertaalblunder van de week” ingesteld, zoals: “I think we’ve got a match!” (DNA-test) vertaald als “We hebben een lucifer, denk ik!” En de grappigste heb ik altijd gevonden: “Swans mate for life: Zwanen paren bij het leven.” Overigens spraken wij altijd over de Vertaalafdeling van de NOS, later NOB. (In onze wandelgangen ook wel “de Vertaalinrichting” genoemd. Soms nam iemand zo de telefoon op: “Met de vertaalinrichting...”).’ Aan Molly’s ‘grappigste voorbeeld’ ontleende Bartho Kriek, een andere Hilversumse oudgediende, zelfs de titel voor zijn *Zwanen paren bij het leven... en andere instinkers en uitglijers in ondertitels* (2015, P2P Publishing).

Ik raadpleegde Peter Bergsma, behalve literair vertaler en NOS-ondertitelaar ook directeur van het Vertalershuis in Amsterdam, ook al in de tijd dat Westervaarder nog leefde. Peter antwoordde dat hij weer een voormalige collega van het NOB had geraadpleegd en dat deze met de naam van een in Duitsland woonachtige mevrouw was gekomen die de weduwe zou kunnen zijn: Erna Booijs. Hij had meteen ook maar even voor me gegoogeld en een adres en telefoonnummer in Emmerich voor me gevonden. ‘Ik heb al even geprobeerd te bellen, maar krijg steeds een ingesprektoon. Misschien kun je het zelf nog even proberen. Of natuurlijk een ouderwets briefje schrijven. Maar je weet natuurlijk nooit of zij wel de goede Erna Booijs is,’ schreef hij.

Ik probeerde het telefoonnummer ook zelf, maar ook bij mij ging het telkens in gesprek – eigenlijk zoals gebruikelijk is wanneer je een cijfer te weinig draait. Dus vroeg ik VertaalVerhaal-collega en vertaler Nederlands-Duits Andrea Kluitmann een blik op dat nummer werpen om te zien of het haar volledig leek, maar stuurde intussen op goed geluk ook een brief naar Unter den Eichen 7 in Emmerich.

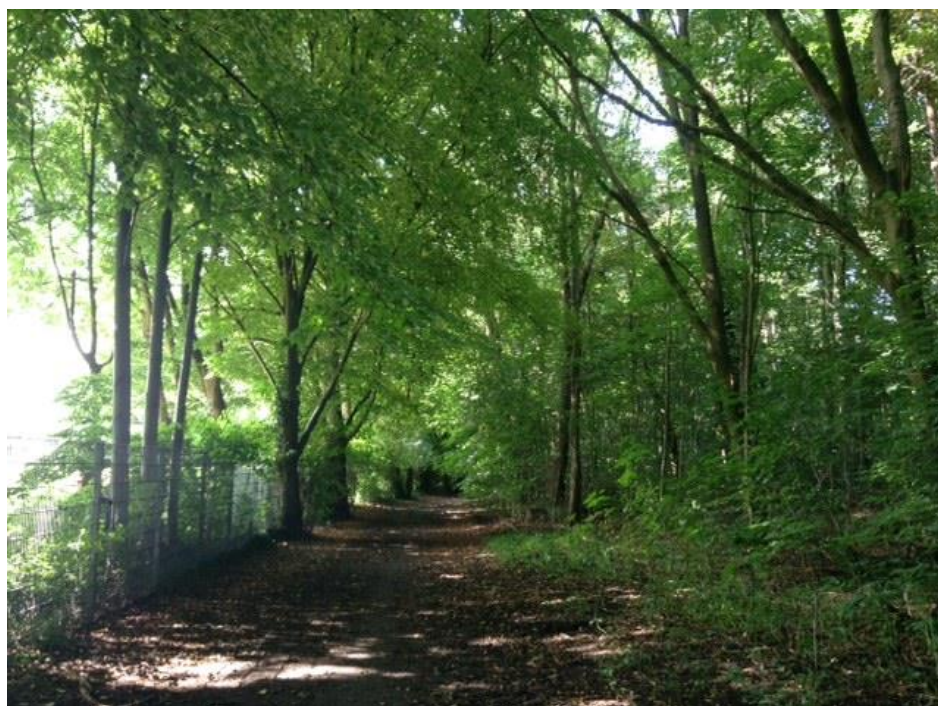
Andrea antwoordde dat het nummer haar correct leek, maar dat ook zij na verscheidene pogingen geen gehoor had gekregen. Maar ze kwam ook met een wel zeer verrassende wending: ‘Ik weet waar het is, ik kan de volgende keer misschien wel even langsgaan, ik kom uit dit stadje en ben er regelmatig, twee van mijn broers wonen er nog.’

Ik stuurde haar de brief die ik naar Emmerich had verzonden en een paar weken later kreeg ik een mail:

Goede Rien,
Ik had de brief bij me:

Ik liep samen met mijn broer langs de weg naar het zwembad, volledig onveranderd, een weg zonder naam die we 'Rubbeliger Weg' noemden, want erg oneffen.

We vonden de straat:

Nummer 7 werd bewoond door:

Het huisnummer staat er niet op omdat er een hond als een gek tekeer ging. Er was ook zo'n sympathiek bord met een afbeelding van een herder en de tekst 'Ich brauche 5 Sekunden bis zur Haustür'. Ik belde aan en een vrouw in badjas deed open. Het was niet Erna Booij, nooit van gehoord ook.

Nu kent mijn broer iemand bij de gemeente, die gaat nu uitzoeken waar Erna is ingeschreven (en of ze wellicht overleden is); je moet bij verhuizing een adres opgeven, en ooit heeft ze wel in dit huis gewoond.

Hartelijke groet,
Andrea

En jawel, dankzij de ‘iemand bij de gemeente’ kon ik korte tijd later een bericht aan de gemeente Leusden sturen:

Onderwerp: Vraag over ingezetene

Geachte heer of mevrouw,
Ik ben op zoek naar een mevrouw Erna Booij die de erfgename van de heer Ab Westervaarder zou kunnen zijn. Ik wil haar namens VertaalVerhaal (<http://vertaalverhaal.nl/over/>) toestemming vragen om onder bepaalde voorwaarden iets te herpubliceren wat de heer Westervaarder bij leven heeft geschreven.

Mijn spoor liep dood in het Duitse Emmerich, waar zij tot 2015 woonachtig blijkt te zijn geweest. Dat wil zeggen dat de gemeentelijke administratie van Emmerich mij niet meer kon vertellen dan: Erna Booij ist am 30. Juni 2015 wohl wieder nach NL umgezogen. Leider kann [...] zur neuen Adresse den Straßennamen nicht ermitteln, wird nicht angegeben. Die Anschrift lautet: Mw. Erna Booij, 3831 WB Leusden.

Langs openbare digitale kanalen kan ik vaststellen dat 3831 WB Linieweg 2-48 betreft, maar daar stopt mijn zoektocht weer.

Zou u mij kunnen en willen helpen met een adres, eventueel tegen vergoeding?

Met hartelijke groeten,
ook namens Vertaalverhaal,
Rien Verhoef
+ mijn adres en telefoonnummer

Meteen de volgende dag kreeg ik een telefoontje: ‘Met Erna Booij.’ De gemeente Leusden bleek me voorbeeldig tegemoet te zijn gekomen en ik schetste haar in het kort mijn speurtocht. ‘Aha, het Bürgerbüro,’ zei ze, toen ik virtueel in Emmerich was aanbeland.

(In gedachten ging ik terug naar lang geleden, toen ik eens werd gebeld door iemand die in verband met een auteursrechtkwesie naar me was verwezen door VN’s Joop van Tijn. Het moet dus voor 1997 zijn geweest. ‘Met Irene van Lippe,’ klonk het aan de andere kant. Ze wilde mijn raad, want zelfs de rechten van prinsessen bleken bij sommige uitgevers niet veilig.)

En zo is al geruime tijd Westervaarders befaamde *Instinkboek* op VertaalVerhaal te raadplegen.